

نیمچه بزویڼ د زمانى كوردیدا (گوڤه را به هدینی وه كو نمونه)

ق: وارهیڻ محمد تاهر قهرمان
زانكویا دهوك / فاكولتیا زانستین مروڤایه تی / سكولا ئاداب
ئیڤاران / پشكا زمانى كوردی

چەمكى فونیمی:

دهستپیکا بكارهینانا زاراقی (فونیم
_ phoneme) دزقریتته ڤه بوزانایی ب ناڤ
و دهنگ (جان بودان دی كورتنی) د سه دی
ههژدیڤا. بهلی پشتی داهینانا وی تا چهند
سالان كهسی ههولا پیناسه كرنا فونیمی
نه دا. پشتی (چان بودان دی كورتینی) زانایی
ب ناڤ و دهنگ (فردیناند دی سوسیر) ی ل
دوماهیا سه دی نوزدی و دهسپیکا سه دی
بیستی نه ڤزاراڤه ژلایی و ڤه هاته بكارهینان
(محمد معروف فتاح ، 1984 : 55).

بهلی بهرجهسته بوون و ڤه كۆلینین بنه رته تیڼ ل سه ر چه مکی فونیمی
هاتبیتته کرن، ڤه د گه رنه ڤه بو پشتی گریډانا یه كه مین كونگری زمانقانی
جیهانی ل باژیږی (لاهای) ل سالا (1929) ، نه خاسمه ڤه كۆلینین زمانقانیڼ ،
وه كو: (تروبتسكوی ، یاكۆبسۆن ، كارزبشكی ، هتد) (زبیرین خورشید
سه لیم ، 2009 : 41).

كه واته نه ڤان زمانقاناڼ ڤه كۆلینین هویر و هه مه لایه ن ل سه ر چه مکی
فونیمی كرینه ، وه سا دانه خوباكرن كو فونیم بچوكتیرین یه كه یا به هادارا
زمانییه ، هه روه سا یه كه یه كا هه ره گرنگ و بنه رته تییه دشلوڤه كرنین زمانیدا ()
زبیرین خورشید سه لیم ، 2009 : 41).

فونیم ب چه ندین رهنگ و جوړان هاتییه پیناسه كرن، و ل دویتف قوتابخانه و
زمانقاناڼ پیناسا فونیمی دهیته گوهورین؛ نه ا دی چهند پیناسه یان بو فونیمی

روگه ه

وهزیه، بویته ی د دهته ڤه كۆلین و
وهكترانین مروڤایه تی و زانستی

ژماره 5 هاقینا ۲۰۱۲

۱۶۶

رېزكهيڼ.

1- فونيم بچوكتريڼ يه كه يه، گوهورينى د واتا په يقاندا پهيدا دكهت (نهوره حمانى حاجى مارف، 1976 : 15).

واته ههر دهنگه كى زمانى بشيت د په يقه كيدا ل جهى په يقه كا دى بهيته بكارهينان و بيته نه گهرى گوهورينا واتا په يقى، ل وى دهسى نه و دهنگ دى بيته فونيم. بونموونه د په يقا (دار) دا نه گهر ل جهى فونيم / د / ي فونيم / ه / يان / ك / دانين، ل وى دهسى دى دوو و اتا يين نوى و ژيچودا بومه پهيدا بن، ژبه رهندي دهنگين (/ د / ، / ه / ، / ك /) فونيم د زمانى كورديدا.

2. (فونيم خيزانه كا دهنگايه د زمانه كى ديار كريدا، كو نيزيكي تيكن د تايبه تمه ندياندا، ب رهنه كى و هسا دهينه بكارهينان كو چ نه نام ژ وان نه شين جهى فونه تيكيى نه نامه كى دى بگريت د ناڅ په يقيدا) (كه سر ياسين محمه د، 2009 : 8). مه به ست ژ (خيزان) ي، نه وه كو كومه كا دهنگانه، ب نه له فونين فونيمى هاتينه ناڅ كرن. (كه سر ياسين محمه د، 2009 : 8). بونموونه فونيم / ب _ B / د په يقين (بار، تايبه تمه ندى، باب) وه كو نيك ناهينه خواندن، بهلكوب چهند شيون جو دا جو دا خونيشاندهن.

3. (فونيم بچوكتريڼ يه كه يين ناڅا كرن د ههر زمانه كيدا) (كه سر ياسين محمه د، 2009 : 9). واته فونيم بچوكتريڼ يه كه يا ناڅا كره بو دروستكرنا يه كه يين ژ خو مه زنتر (برگه، موفيم، په يقى)، به لى فونيم ناهيته كه رتكرن بو يه كه يين ژ خو بچوكتريڼ.

4. (فونيم نيشانه كا دهنگيه دلشه شى په يقيدا) (زيرين خورشيد سه ليم، 2009 : 42). ب ديتنا نه قى پيناسى ههر فونيمه كى د ههر په يقه كيدا نيشانه كا دهنگي هه يه، كو د ناستى رينقيسي دا ب (پيت) دهينه نياسين. ژ هه ژيه ديار كه يين، نه وان كه كولينين ل سه ر فونيمى هاتينه كرن. چهندين نارمانج هه بوون، ژ وان نارماجان : (1- دانانا (تلف و بى) يا نه خاسمه تلف و بيبا دهنگيا جيپانى (IPA)). 2- دهستنيشانكرنا فونيمين ههر زمانه كى ديار كرى، ژ بو هندي كو بشين كه كولينين هوپر و زانستى د فونولوجيا ههر زمانه كيدا بكه ن. 3- ژيچوداكرنا تيگه هين وهكى (فون)، (نه له فون) و (تپ) ژ فونيمى. 4- كه كولينينا فونيمى، كو بچوكتريڼ يه كه يا بها دارا زمانيه، كو يه كه يين ژ خو مه زنتر (مورفيم) ي پيك دهينيت و مورفيمزى، دهيته هژمارتن (بچوكتريڼ

روگه ه

وهرزيه، بوپته د دغه فهكولين و
وهركتراين مرزقايهتى و زانستى

ژماره 5 هاقينا 2012

یەكەیا واتادارا زمانی (د ئافاھیی زمانیدا
هتد)) (زبیرین خورشید سەلیم، 2009 :
 41) ،

ل قیری د شیاندایە بیژین فونیم یەكەیا
 بنەرەتیا زمانییە، بەلی هەتا كو ئەو یەكە
 وەكو فونیم بەیتە تەماشەكرن پیدقییە چەند
 تاییەتمەدی تیدا هەبن، ژوان تاینەتمەندیان :

- 1) - بچوكتیرین لەتی ووشە یەكە واتا نابەخشی.
- 2)، ئەبی خاوەن زمان هەست بەبوونی بکات.
- 3 - بەگورینەووی لەگەل فونیمیکی

تردا واتای ووشە بگوری بە مەرجیک هەمووی فونیمەکانی تری ئەو
 ووشە وەكو خویان بئینیتەو (غازی فاتح وەیس، 1984 : 41).
 4 - د شیاندا هەبیت د هژمارەکا زۆرا پەشقاندا
 دەرکەفیت (زبیرین خورشید سەلیم، 2009 : 42).
 بۆ نمونە فونیمین / ی / ، / ی / د پەیقین (شیر، شیر)، (میر، میر
) دا دوو فونیمین د زمانی کوردیدا و ب تنی واتایی نادەن، مرۆڤ هەست
 ب هەبوونا وان دکەت، هەروەسا دەهەمان پەشقاندا دیاردبیت، کوشیانین
 گوهورینا واتایی ژێ هەنە، ژبلی دەرکەفتنا وان د هژمارەکا زۆرا پەشقاندا.

جۆرین فونیمی :

- فونیم دابەشی دوو جۆرین سەرەکی دبیت :
- 1 - فونیمین کەرتی (بزوین، نەبزوین) .
 - 2 - فونیمین نەکەرتی (هیز، ئاواز، راوەستان، تۆن، ...) .

دەسنیشانکرنا فونیمین کەرتیین زمانی کوردی ب ریکا (جوتۆکە)⁽¹⁾ یان
 ب دەستقە دەین. فونیمین کەرتیژی دابەش دبنە سەر.

1 - فونیمین بزوین _ Vowel :

فونیمین بزوین ئەو فونیمین د دەمی درکاندا واندان ریک ل بای ناهیتە
 گرتن، ئەوی ژسیهان دەیت (محەمەدی مەحویی، فونۆلۆژی، 2008 : 144).

- 1 - بزوینین کورت : ئەو بزوینین ئەوین دەرەهەمپینانا واندان دەمەکی کورت

رووگەه

وهرزیه، بویتهی د دمه فهكۆلین و
 وهرگنرانین مرۆقابهتی و زانستی

ژماره 5 هه‌مینه 2012

2. فۆنیمین نه بزویین _ Consonant :

فۆنیمی نه بزویین : نهو فۆنیمین نهوین ل دهمی درکاندنا وان ریکا بای نهوی ژ سیهان دهیت دهیته گرتن یان بزاڤا گرتنا وان دهیته کرن (صادق بهاءالدين تامیدی ، 1987 : 74).
واته دقئ پیناسیدا دیاردبیت دهمی درکاندنا فۆنیمین نه بزوییندا به ربه ستهک دکه قیته د ریکا واندا و ههوا ب شیوه کی ناسایی ده رناکه قیته ، واته دهنگی خشینه کی یان په قینه کی دهیت .

د ناستی فۆنه تیکیدا فۆنیمین نه بزویین د بنه دوو بهش :

1. گر : نهو فۆنیمین نهوین د دهمی درکاندنییدا ژیین دهنگی دله رزن (غازی فاتح وهیس ، 1984 : 51).

فۆنیمین گر د زمانی کوریدا نه قه نه : (/ ب ، د ، گ ، ع ، غ ، ز ، ژ ، غ ، ج ، ن ، م ، ل ، لا ، ر ، ر ، و ، w ، ی ، y /) ، کوژمارا وان دبیته (17) فۆنیم .

2. کپ : نهو فۆنیمین د دهمی درکاندنییدا ژیین دهنگی ناله رزن (غازی فاتح وهیس ، 1984 : 51).

فۆنیمین کپ د زمانی کوریدا نه قه نه : (/ پ ، ت ، ک ، ق ، ف ، س ، ش ، خ ، ح ، ه ، چ /) ، کوژمارا فۆنیمین کپری دبنه (11) فۆنیم .

3. فۆنیمین نیمچه بزویین _ Semi Vowel :

نیمچه بزویین⁽²⁾ نهو فۆنیمین نهوین د چیبوونا خودا فۆنیمین بزویین و د کارهینانییدا فۆنیمین نه بزویین (نه ورده حماني حاجی مارف ، 1976 : 32).
دقئ پیناسیدا دیاردبیت نیمچه بزویین د ناستی فۆنه تیکیدا بزویین و د ناستا فۆنولوزییدا فۆنیمین نه بزویین ، فۆنیمین نیمچه بزویین د زمانی کوریدا نه قه هه ر دوو فۆنیمه نه / و _ w / ، / ی _ y / .
نه قه هه ر دوو فۆنیمه (/ و / ، / ی /) ب فۆنیمین هه قبه ش دهینه ناق کرن ، چونکی نه قه هه ر دوو فۆنیمه وه کو فۆنیمین بزویین دهین ، هه روه سا وه کو فۆنیمین نه بزویین ژی دهین (محهمه د تاهر گوهرزی ، 1990 : 8). وه کول خواری دیاردبیت :

رووگه ه

وهزیه ، بویته ی د دهته فه کولین و
وهکیرانین مرۆقابهتی و زانستی

ژماره 5 هاقینا 2012

- فونیمین (/ و _ u / ، / ی _ î /) یین بزوین. وهکو :

Kurd	کورد
Kurt	کورت
Kur	کور
Mîr	میر
Pîr	پیر
Zerî	زه‌ری

- فونیمین (/ و _ w / ، / ی _ y /) یین نه‌بزوین. وهکو :

War	وار
Kew	که‌و
Bîwar	نیوار
Yar	یار
Yezdan	یه‌زدان
Neyar	نه‌یار

نیمچه بزوینا / و _ w / وه‌کو بزوینا / و _ u / ده‌یته دروستکرن و نیمچه بزوینا / ی _ y / وه‌کو بزوینا / ی _ î / ده‌یته دروستکرن (ته‌وره‌حمانی حاجی مارف، 1976 : 45 - 46). کو دشیاندايه ب فی ره‌نگی ل خواری به‌حس بکه‌ین :

1 - نیمچه بزوینا / و _ w / : د ده‌می درکاندنا نیمچه بزوینا / و _ w / دا دوماهییا ته‌زمانی به‌ره‌ف‌په‌حنکا نه‌رمقه دچیت و هه‌ر دوو لیف پیچه‌کی د مینه پیکفه، بی‌کوری‌کا هه‌وای به‌یته‌گرتن و ژیین ده‌نگی دله‌رزن. وه‌کو د‌قان نمونامدا دیاردبیت :

Weris	وه‌ریس
Diwar	دیوار
Dew	ده‌و

2 - نیمچه بزوینا / ی _ y / : د ده‌می درکاندنا نیمچه بزوینا / ی _ y / دا ناقه‌راستا ته‌زمانی به‌ره‌ف‌په‌حنکا ره‌فقه بلند دبیت و هه‌ر دوو لیف د‌بواره‌کی‌ئاس‌اییدا دمینیت، بی‌کوری‌کا هه‌وای به‌یته‌گرتن و ژیین ده‌نگی دله‌رزن. وه‌کو د‌قان نمونیین ل خواری‌دا دیاردبیت :

يازده
بريار
قه ماي

Yazde
Biryar
Vemay

نيمچه بزويني چهند ټهرکان دبينيټ ژ ټوانثري :

۱. دبسته ناقبر د ناقبره را دوو بزويناندا :

پتريا جاران ده مي دوو فونيمين بزوين دگه هنه نيک نيمچه بزوين /
و _ W / يان / ي _ Y / دچيته د ناقبره ټوان هه را دوو فونيمين بزويندا (ټوره حمانی حاجی مارف، 1976 : 54). به لي پتريا جاران نيمچه بزوين /
ي _ Y / دهيت، داکوژ نيک و دوو جودا بن، ههروه سا دا هه را دوو فونيمين
بزوين ژ ناقچوون و گوهوريني بهينه پاراستن. ههروه سا دا دياردا هيشوه
بزوين⁽³⁾ دروست نه بيت (گالب حسين علي، 1987 : 68).

که واته د قيريدا ديار دبست ده ما دوو فونيمين بزوين لدويث نيک
بهين نيمچه بزوين وه کو ناقبر دچيته د ناقبره ټوان هه را دوو فونيمين بزويندا.
ټه ټه ژي بزويند بيه دا کو ټه وه هه را دوو فونيمين بزوين ژ نيک و دوو بهينه
جودا کرن. ل خواري دا هه ولدهين هندک ژ وان حاله تان ديار که ين ل ده ما دوو
فونيمين بزوين دگه هنه نيک و نيمچه بزوين وه کو ناقبر د ناقبره ټوان هه را
دوو فونيمين بزويندا دهر دکه قيت :

1. ټه گه ر ناقه ک هات و دو ماهيکا وي ب نيک ژ فونيمين بزوين
دو ماهيک هات بيت و ټه و ناقه دبسته ديار خراو بزوينه قالناقني تاماژي (ټه ټه ... ه)
واته بکه قيته د ناقبره ټوان هه را دوو که رتین هه قالناقنا تاماژي (ټه ټه ... ه) دا، د قني
ده مي دا نيمچه بزوين / ي / چيته د ناقبره را فونيمين بزوين په يثني و فونيمين /
ه / يا هه قالناقني تاماژي (ديار عه بدولکه ريم سه عيد هالو، 2007 : 74).
وه کو د قان نمونين ل خواري دا ديار دبست :

ټه ټه + ر + آ + ه	ټه ټه رييه .
ټه ټه + خا ولي + ه	ټه ټه خا ولييه .
ټه ټه + په رده + ه	ټه ټه په رده يه .

2. ټه گه ر پاشگرا (ټه ټه)⁽⁴⁾ بي دوباره کرنی چوو سه ر کاره کني کوب مؤرفيما ده مي
رابردوو (ي) دو ماهيک هات بيت، د قني ده مي دا دي نيمچه بزوين / ي / دروست
بيت و دي که قيته دو ماهيکا کاري و ده سپيکا پاشگري (ديار عه بدولکه ريم

روگه ه

وهرزيه، بويتی د دغه قه کولين و
وهرکيرانين مرؤقابه تي و زانستي

ژماره 5 هاقينا ٢٠١٢

١٧٢

سه عید هالو، 2007 : 74). وهکو د قان نمونین ل خواریدا دیاردبیت :

کری + هقه کریبه هقه.
نقیسی + هقه نقیسیبه هقه.

3- ل دهما جهناقئی لکاو بؤ که سا سییا تاک (ه) دکه قیته دو ماهیکا نهو
په یقین ب فونیمه کا بزوین دو ماهیک دهین. دقا ده میدا دآ نیمچه بزوینا / ی /
په یدابیت و دی چیتته د ناچه را ههر دوو بزویناندا (طالب حسین علی، 1989 :
72). وهکو د قان نمونین ل خواریدا دیاردبیت

نهوه + ده رکا + ه نهوه ده رگایه .
نهوه + چه قو + ه نهوه چه قویه .

4- نه گهر ناچه ک ب فونیمه کا بزوین دو ماهیک هاتبیت و مؤرفیما (ان)
یا کومی وهر بگریت د قی حاله تیدا دی نیمچه بزوینا / ی / که قیته دو ماهییا
په یقینی و ده سپیکا مؤرفیما کوما (نه وره حمانی حاجی مارف، 1976 : 55).
وهکو د قان نمونین ل خواریدا دیاردبیت :

ماموستا + ان ماموستایان.
قوتابی + ان قوتابییان.

ههروه سا نهو په یقین ب فونیمه / وو / یا بزوین دو ماهیک هاتین، ل ده می
وهر گرتنا مؤرفیما (ان) یا کومی دآ نیمچه بزوینا / و / که قیته دو ماهییا په یقا و
ده سپیکا مؤرفیما کومی (نه وره حمانی حاجی مارف، 1976 : 55). وهکو د
قی نمونیندا دیاردبیت :

5- نهو ژمارین ب فونیمین / ی / و / وو / دو ماهیک دهیت، ل ده می
وهر گرتنا پاشگری (هم)، نیمچه بزوینا / ی / یان / و / دچیتته دو ماهییا وی
ژمارا و ده سپیکا پاشگری (ره حمان نیسماعیل حه سن، 1991 : 85). وهکو
د قان نمونین ل خواریدا دیاردبیت :

په راویز (۱) د نه قان ههر دوو نمونین ل سه ریدا : (جووه که ، بهرووه که)، پشتی
مؤرفیما ناسیاریی ل دو ماهییکا په یقین (جوو ، بهروو) هاتی، فونیمه بزوینا /
وو / ادریزیا بوویه / و / اکورت و نیمچه بزوینا / و / یا د ناچه را بزوینا کورتا
/ و / و بزوینا / ه / دا هاتی .

و + ان دووان (5).

په
چه
بزوین
د
زمانی

روگه ه

وهرزیه، بویته ی د دهنه فهکولین و
وهرکیرانین مرزفایهتی و زانستی

ژماره 5 هاقینا ۲۰۱۲

دوو + هم دووهم⁽⁶⁾.
سا + هم سییه م.

6. ته گهر ناقه ک دو ماهیکا و آفونیمه کا بزوین بیت و پاشگرا (هتی)⁽⁷⁾ و هرگریت دا نیمچه بزوینا / ی / چیته دو ماهیکا ناقی و دهسپیکا پاشگری، نانکو دی که قیته د ناقه را ههردوو فونیمین بزویندا (رهحمان ئیسماعیل حهسه ن، 1991 : 85). وهکو د قان نموناندا دیاردبیت :

برا + هتی برایه تی.
تازا + هتی تازایه تی.

7. ته گهر ناقه ک ب فونیمه کا بزوین / ا، ه، و، آ، ی / دو ماهیک هاتبیت و نهو ناقفونیمه ناسیاریا (هکه) و هرگریت، نیمچه بزوینا / ی / دچیته د ناقه را ههردوو بزویناندا (وریا عومه ر نه مین، 2009 : 307). وهکو د قان نموناندا دیاردبیت :

چا + هکه چایه که.
چه قو + هکه چه قویه که.
سه + هکه سه یه که.

ژهه ژیه بیژین، ته گهر دو ماهیکا په یقی بزوینا / وو / یا دریزبیت ل دهما و هرگرتنا مورفیما ناسیاریا (هکه)، نیمچه بزوینا / و / دا چیته د ناقه را بزوینا دو ماهیکا په یقی و بزوینا دهسپیکا مورفیما ناسیاریا⁽⁸⁾ (رهحمان ئیسماعیل حهسه ن، 1991 : 84). وهکو د قان نموناندا دیاردبیت :

جوو + هکه جووه که.
بهروو + هکه بهرووه که.

8. ته گهر نه م مورفیما نه ناسیاریی (هک) یان (یک) ل سه ر په یقی زیده که مین کو دو ماهیکا وی تیک ژ فونیمین بزوین بیت، د قی ده می ژیدا دی نیمچه بزوینا / و / یان / ی / چیته د ناقه را بزوینا دو ماهیکا په یقا و دهسپیکا بزوینا مورفیما نه ناسیاریی (رهحمان ئیسماعیل حهسه ن، 1991 : 84). وهکو د قان نمونین ل خواریدا دیاردبیت :

چا + هک چایه ک.

روگه ه

وهرزیه، بویتیه د دمه فهکولین و وهرکیرانین مرزقابه تی و زانستی

ژماره 5 هاقینا ۲۰۱۲

- 1 .
2 .vc (ئای _ Ay) ، (ئەو _ Ew) .

- vcc (ئارد _ Ard) ، (ئەرد _ Erd) .
4.cv (وئ _ Wê) ، (وئ _ Wî) .
5.ccv (خوا _ Xwa) ، (خوئ _ Xwê) .
6.cvc (یار _ Yar) ، (وار _ War) .
7.cvcc (مەرد _ Merd) ، (دەشت _ Deşt) .
.ccvc (ستێر _ Stêr) ، (خوین _ Xwîn) .
.ccvcc (خوارد _ Xward) ، (ستینگ _ Stêng) .
(وریا عومەر ئەمین ، 2009 : 16) .

و هەکو بۆمە ژ یاسایین دروستبوونا برگهیی د زمانی کوردیدا دیار بووی .
کو د زمانا کوردیدا دوو فۆنیمین بزوین پیکه ناهین ، ئەقجا هەر دەمی د برگا
زمانا کوردیدا دوو فۆنیمین بزوین پیکه هاتن ، ل وی دەمی د قیت ئیک ژ وان
بزوینان ، نیمچه بزوینا / ی _ Y / یان / و _ W / بیت . ئەقەژی بۆ هندییه
داکویاسایین برگهیا بهینه پاراستن ، چونکی ئەو نیمچه بزوین د کارهینانیدا
رۆلی فۆنیما نه بزوینی دینیت (دیار عه بولکه ریم سه عید هالو ، 2007 :
88) . و هکو د شان نموناندا دیارد بیت :

1 - د نمونین (ئەو _ Ew) و (ئای _ Ay) دا نیمچه بزوین که قتییه دو ما هیکا
برگهیی و بهری وان فۆنیمه کا بزوین یا هاتی ، واته ئەو نمونه سه رب یاسایا
برگیا (VC) نه ، د شان نموناندا نیمچه بزوینا / و _ W / و / ی _ Y / بووینه
فۆنیمین نه بزوین ژ بۆ هندی داکو ئەقیا سایه نه هیته تیکدان .

2 - د نمونین (وئ _ Wê) و (وئ _ Wî) دا ، نیمچه بزوینا / و _ W / ل
دهسپیکا برگهیی هاتی و پشتی و فۆنیمه کا بزوین یا هاتی . واته ئەو نمونه
سه رب یاسایا برگهیا (CV) ه ، ژ بۆ هندا داکو یاسایا برگهیی بهیته پاراستن و
دیاردا هیشو بزوین دروست نه بیت / و _ U / بزوین د ئەوان نموناندا بوویه
فۆنیما / و _ W / انیمچه بزوین .

3 - د نمونین (خوا _ Xwê) و (خوا _ Xwa) دا ، کوسه رب یاسایا برگهیی
(CCV) نه . د شان نموناندا نیمچه بزوینا / و _ W / بوویه نه بزوین ، بۆ هندا
داکویاسایا برگهیا نه هیته تیکدان و بهیته پاراستن ژ دیاردا هیشو بزوینی .

رووگهه

وهزیه، بویتە د دهته فهكۆلین و
وهكێرانین مرۆفاهیتهی و زانستی

ژماره 5 ههقینا 2012

4- د نمونه یین (وار _ War) و (یار _ Yar) دا نیمچه بزوینا / و _ W / و / ی _ Y / و هکو فونیمه کا نه بزوین یا هاتی و پشتی و آ فونیمه کا بزوین ل گهل فونیمه کا نه بزوین یا هاتی، واته سهر ب یاسایا برگه یی (CVC) نه. د قان نموناندا نیمچه بزوینا / و _ W / و / ی _ Y / و هکو فونیمه کا نه بزوین دهرکه قتیینه ژ بو هنداً داکو دوو فونیمین بزوین ل گهل ئیک نه هین و یاسایین برگه یا د زمانی کوردیدا نه هینه شکاندن.

5- د نمونین (خوین Xwên) و (خوین Xwîn) سهر ب یاسایا برگه یا (CCVC) نه و (خوارد _ Xward) سهر ب یاسایا برگه یا (CCVCC) یه، د ته قان نموناندا / و _ U / ا بزوین بوویه / و _ W / ا نیمچه بزوین. ته قه ژ ی بو هنداً داکو ته و یاسایین برگه یا بهینه پاراستن و دیاردا هیشوه بزوین د زمانی کوردیدا دروست نه بیت، چونکی دکوردیندا دوو فونیمین بزوین ل گهل ئیک ناهین. کهنگی فونیمین / و / و / ی / د بنه نه بزوین ؟

هه ر وه کوبه ری نوکه مه دیارکری نیمچه بزوین د بکارهینانیدا ب فونیمین نه بزوین دهینه نیاسین. چونکی دهما بزوینا / و / یان / ی / دکه قیته بهری فونیمه کا بزوین یان پشتی فونیمه کا بزوین یان بکه قیته د ناقبه را دوو فونیمین بزویندا، د قان حاله تاندا بزوینا / و / یان / ی / دی ب فونیمه کا نه بزوین هینه هژمارتن، چونکی وه کوبه ری نوکه مه دیارکری د زمانی کوردیدا چ یاسایین برگه یا نینن تیدا دوو فونیمین بزوین ل دویش ئیک بهین (محه مه د گاهر گوهرزی، 1999 : 20). وه کو د قان نمونین ل خواریدا دیار دبیت :

War	وار
Kew	کهو
Bêwar	بیوار
Yar	یار
Dayk	دایک
Neyar	نه یار

ژ بهر هنداً دهیته گوتن ((گشت دهنگه کانی زمان، جگه له قاوله کان به کوسونانت داده نریت)) (محه مه د مه حویی، فونولوژی، 2008 : 154).

ژ بو هنداً داکو ته م بزاین کهنگی بزوینین / و / و / ی / د بنه فونیمین نه بزوین، دا هه ولدهین ب قی رهنگی ل خواری به حس بکه یین :

أ- نه بزوینا / و _ W / :

فۆنیمما / و / د قان حاله تین ل خواریدا دبیتته فۆنیممه کا نه بزوین ته و حاله ت
ژی ته قه نه :

1- ل پیشیا بزوینی :

ته گهر فۆنیمما / و / ل ده سپینکا په یقأ بهیت و
پشتی و آ نیک ژ قان فۆنیمین بزوین / ا ، ی ، ه ،

ی ، (i) / بهیت د قی ده میدا دآ فۆنیمما / و / هیته هژمارتن ب فۆنیممه کا
نه بزوین (ره شید کوردی، 1998 : 20). وه کود قان نمونین ل خواریدا دیاردبیت :

War	وار
Wane	وانه
Wan	وان
Wê	وی
Wêne	وینه
Wêran	ویران
Werîn	وه رین
Werz	وه رز
Welat	وه لات
Wî	وی
Wîstin	ویستن
Wirya	وریا
Wirç	ورچ
Wişk	وشک

ههروه سا ته گهر فۆنیمما / و / د ناڤ په یقأ ژیدا بهیت، نانکول ده سپینکا
په یقأ نه بیت و پشتی وی فۆنیممه کا بزوین بهیت د قی ده می ژیدا فۆنیمما / و / دآ
هیته هژمارتن ب فۆنیممه کا نه بزوین (عه بدولا حوسین ره سول ، 2004 ، 6) ،
وه کود قان نمونین ل خواریدا دیاردبیت :

Xwê	خوی
Xwên	خوین
Xwîn	خوین
Perwîn	په روین
Xwe	خوه

رووگه ه

وه رزیه، بویته ی د ده ته فه کولین و
وه رکیانین مرۆقابه تی و زانستی

ژماره 5 هه قینا 2012

Xwelî

خوهلی

2. ل پاشییا بزوینی :

ئه گهر فۆنیما / و / د ناڤه یقییدا بهیت و بهری وی ئیک ژ فۆنیمین بزوین بهیت. د قی ده میدا دی فۆنیما / و / ب فۆنیمه کا نه بزوین هیته هژمارتن (عبدالستار فتاح حسن، 1996 : 5). وه کود قان نمونین ل خواریدا دیاردییت :

Newroz

نه ورۆز

Dewlik

ده ولک

Newzad

نه وزاد

ههروه سا ئه گهر فۆنیما / و / ل دو ماهیا په یقا ژی بهیت و ئیک ژ فۆنیمین بزوین بهری و آ بهیت، د قی ده میژیدا دیسان فۆنیما / و / دا بیته نه بزوین و دی ب فۆنیمه کا نه بزوین هیته ناڤکرن (محمد گاهر گوهرزی، 1999 : 20). وه کود قان نمونین ل خواریدا دیاردییت :

Kew

که و

Xew

خه و

Dew

ده و

Law

لا و

Aw

ئا و

Çaw

چا و

Sêw

سی و

Dêw

دی و

Mêw

می و

3. ل پیشی و پاشییا بزوینی (د ناڤه را دوو بزوینا) :

ئه گهر د په یقه کییدا فۆنیما / و / د ناڤه را دوو بزویناندا هات، ئانکول پیشی و پاشییا فۆنیما / و / فۆنیمین بزوین هه بن، د قی حاله تیژیدا، فۆنیما / و / دا هیته هژمارتن ب فۆنیمه کا نه بزوین (دیار عه بدول که ریم سه عید هالو، 2007 : 30). وه کود قان نموناندا دیاردییت :

Bêwar

بیوار

Nîwar

نیوار

په یقه بزوین د زمانه

روگه ه

وهزیه، بویته ی د دهه فه کولین و وه کولین مرزفایه تی و زانستی

ژماره 5 هاقینا 2012

179

Dîwar	دیوار
Ewî	تهوی
Ewê	تهوی
Ewan	تهوان
Mêwe	میوه
Mêwîj	میوژ
Hewî	ههوی

ب - نه بزوینا / ی - Y / :

فونیمما / ی / دقان حاله تینل خواریدا دبیتته فونیممه کانه بزوین ته و حاله تژی ته قه نه :
1. ل پیشییا بزوینی :

ته گهر فونیمما / ی / ل ده سپینکا په یقیا بهیت و پشتی وی ئیک ژ فونیمین
بزوین بهیت د قی ده میدا دی فونیمما / ی / دا دبیتته فونیممه کانه بزوین (شیرکو
بابان، 2005 : 119). وه کود قان نمونین ل خواریدا دیاردبیت :

Yar	یار
Yarî	یاری
Yazde	یازده
Yek	یهک
Yezdan	یهزدان

ههروه سا ته گهر فونیمما / ی / د ناڅ په یقیدا بهیت ئانکول ده سپینکا په یقیا
نه بیت و پشتی و آ فونیممه کانه بزوین بهیت، د قی ده میدا دیسان فونیمما / ی /
دا دبیتته نه بزوین (عه بدوللا حوسین ره سول ، 2004 : 6). وه کود قان نموناندا
دیاردبیت :

Syar	سیار
Pyale	پیاله
Mîdya	میدیا
Biryar	بریاری
Hişyar	هشیار

2. ل پاشییا بزوینی :

ته گهر فونیمما / ی / د ناڅ په یقیدا بهیت و بهری و آ ئیک ژ فونیمین بزوین

رووگه

وهرزیه، بویتهی د دمه فه کولین و
وهرکیرانین مرزقابهتی و زانستی

ژماره 5 هاقینا ۲۰۱۲

بهیت، دی فونیمما / ی - 1 / ا بزوین بیته فونیمما / ی - 7 / ا نه بزوین و دی ب فونیممه کا نه بزوین هیته نیاسین، چونکی د زمانی کوردیدا دوو فونیمین بزوین ل گهل ئیک ناهین (عبدالستار فتاح حسن، 1996 : 5). وهکو د قان نمونین ل خواریدا دیاردبیت :

Dayk	دایک
Peyman	پهیمان
Neynuk	نهینوک
Şeyda	شهیدا

ههروهسا ته گهر فونیمما / ی / بکه قیته دو ماهیکا په یقا و بهری و آئیک ژ فونیمین بزوین بهیت. د قی ده میژیدا فونیمما / ی / د آ بیته فونیممه کا نه بزوین، چونکی د زمانا کوردیدا چ نمونه نینن تیدا دوو فونیمین بزوین یان زیده تر ل گهل ئیک بهین (گالپ حسین علی، 1989 : 69). وهکو د قان نمونین ل خواریدا دیاردبیت :

Mey	مه ی
Day	دای
Ay	ئای

3- ل پیشی و پاشییا بزوینی (د ناقنه را دوو بزوینا) :

ته گهر د په یقیندا ل پیشی و پاشییا فونیمما / ی / فونیمین بزوین هه بن، ئانکو فونیمما / ی / بکه قیته د ناقه را دوو فونیمین بزویندا، واته به راهییا وی فونیممه کا بزوین هه بیت و پشتی وی فونیممه کا بزوین هه بیت د قی ده میدا دی فونیمما / ی / بیته فونیممه کا نه بزوین و دی ب فونیممه کا نه بزوین هیته هژمارتن (محمد گاهر گوهه رزی، 1999 : 20). وهکو د قان نمونین ل خواریدا دیاردبیت :

Bîyanî	بیانی
Ayîn	تایین
Beyar	به یار
Neyar	نه یار
Çiya	چییا
Beyanî	به یانی
Peyam	په یام

نهجام

1. نیمچه بزوین د بکارهینانیدا نه بزوینه و ب دوو ئه رکان رادبیت:
 1. دبیته ناقبر د ناقبه را دوو بزویناندا.
 بده کو فونیم ب پارستانا یاساین برگی رادبیت.
2. هه ده می فونیم (/ و / ، / ی /) ل پاشییا ئیک ژ فونیمین بزوین بهین، د قی ده میدا ته فونیم دی بنه نیمچه بزوین (نه بزوین).
3. ته گهر فونیم (/ و / ، / ی /) ل پاشییا ئیک ژ فونیمین بزوین بهین، د قی ده میژیدا ته فونیم دی بنه نیمچه بزوین (نه بزوین).
4. ته گهر فونیم / و / یان / ی / د ناقبه را دوو فونیمین بزویندا هات، ئانکول پیشی و پاشییا وان فونیمین بزوین بن، د قی ده میژیدا ته فونیه دی بنه فونیمین نیمچه بزوین (نه بزوین).

ژندهر:

1. ته وره حمانی حاجی مارف، زمانی کوردی له بهر روشنایی فونه تیکدا، چاپخانه ی کوری زانیاری کورد، به غدا، 1976. نی
2. ره شید کوردی، ریزمانا زاری کرمانجی، ژ وه شانین ده زگه ها سپیریز، دهوک، 1998.
3. شیرکو بابان، دهنگسازی و برکه سازی له ریزمانی کوردیدا، چاپخانه ی وه زاره تی په روه ده، هه ولیر، 2005.
4. صادق بهاء الدین نامیدی، ریزمانا کوردی کرمانجی یا ژوری و ژیری یا هه قبه رکرن، مگبعه دارالشؤون الیقافیه العامه، اعجمیه، بغداد، 1987.
5. عه بدولسه لام نه جمه دین عه بدوللا و شیرزاد سه بری عه لی، زمانقانییا تیوری، ژ وه شانین ده زگه ها سپیریز، دهوک، 2011.
6. عبدالستار فتاح حسن، ریزمانی کوردی، چاپخانه خه بات، دهوک، 1996.

رووگه ه

وهزیه، بویته ی د دهته فه کولین و
وهکترانین مرۆقابه تی و زانستی

ژماره 5 هاقینا 2012

- 7- غازى فاتح وهيس، فونه تىك، چاپخانهى، الاديب البغدادى، به غدا، 1984 .
- 8- محمد گاهر گوهره زى، ريزمانا كوردى زارى كرمانجى، چاپخانه خهبات، دهوك، 1999
- 9- محمد معروف فتاح، زمانه وانى، مطبعة دار الحكمة، اربيل، 1984 .
- 10- محمد معروف فتاح، زمانه وانى، مطبعة دار الحكمة، اربيل، 1990 .
- 11- محهمه دى مه حوبى، فونه تىك، چاپخانهى زانكوى سلیمانى، سلیمانى، 2008 .
- 12- محهمه دى مه حوبى، فونلوزى، چاپخانهى زانكوى سلیمانى، سلیمانى، 2008 .
- 13- وريا عومهر نه مين، ناسويه كى ترى زمانه وانى، بهرگى يه كه م، چاپخانهى ناراس، ههولير، 2009 .
- 14- ديار عه بدولكرىم سه عید هالو، ياساين دهنگى د كوردى ژوریدا (گوهره به هیدینان)، ناما ماسته رى، كوليژا نادابى، زانكوى دهوكى، 2007 .
- 15- ره حمان ئيسماعيل حسن، برگه و ناسان بوونى برگه له كوردیدا، نامهى ماسته ر، كوليژى ناداب، زانكوى سه لاهه دين، 1991 .
- 16- زبرين خورشيد سه ليم، ئه لومورف د زمانى كوردیدا، ناما ماسته رى، كوليژا نادابى، زانكوى دهوكى، 2009 .
- 17- طالب حسين على، فونلوجى كوردى، نامهى ماسته ر، كوليژى ناداب، زانكوى سه لاهه دين، 1989 .
- 18- كه سه ر ياسين محهمه د، چاوازييا ب كاهينانا فونيمان د كوردىيا سه رى و ناقه راستدا، ناما ماسته رى، كوليژا نادابى، زانكوى دهوكى، 2009 .
- 19- عه بدوللا حوسين ره سول، چهند پييتىكى كيشدار له نوسينى كوردیدا، گو قارا زانكوى دهوك، په به نندا (7)، ژ (1)، 2004 .

پهراونز

(۱) مهبهست ژ (جوتوکه) یی تهوه کو چهند په یشهک د ههمی دنگاندا وهکو ئیک بن ب تنی ئیک دنگ نه بیت ته ژ جوداهییه د تهقی دنگیدا، واتایین جودا پهیدا دکهت. وهکو د په یقین (وار) و (یار) دا دیاردبیت، کهواته / و / ، / ی / دوو فونیمین، ژبه ر کو دوو واتایین جودا پهیدا کرینه. د قی پیناسیدا دیاردبیت ل دهمی درکاندا فونیمین بزویندا چ بهر بهست ناکه قنه د ریکا واندا نانکو ههوا ب شیوه کی ناسایی دهرکه قیت، فونیمین بزوینژی ته قین ل خوارینه :

(/ ۵ / ، / و / ، / ۆ / ، / وو / ، / ی / ، / ی / ، / / ۱ / ، / / ۱ /) .

د ناستی فونه تیکیدا فونیمین بزوین دابه شی دوو جوران دبن بزوین کورت و بزوین دریز (محهمه دی مه حوی ، فونه تیک ، 2008 ، 111) .

(2) ب (نیمچه نه بزوین _ Semi Consonant) ژی د هیته ناقرن.

(3) هیشوه بزوین تهوه دهمی دوو فونیمین بزوین یان زیده تر ل گه ل ئیک بهین، بهلی د زمانا کوردیدا دیاردا هیشوه بزوین نینه، چونکی د زمانی کوردیدا دوو فونیمین بزوین یان زیده تر ل دویف ئیک ناهین. بهلی د زمانا کوردیدا دیاردا هیشوه نه بزوین یا هه ی، چونکی دوو فونیمین نه بزوین یان زیده تر ل دویف ئیک دهین. وهکو د په یقا (دهست) دا دیاردبیت، کوهه ر دوو فونیمین نه بزوین / س / و / ت / ل دویف ئیک هاتینه.

(4) پاشگری (هقه) یی دوباره کرنی ب تنی ل گه ل کاری دهیت. (5) د قی نمونا ل سه ریدا پشتی مؤرفیما کوما (ان) ل دوماهییکا فونیمین بزوینا / وو / یا دریز هاتی فونیمین بزوینا / وو / ا دریز یا هاتی گوهورین بو بزوینا / و / ا کورت و نیمچه بزوینا / و / یا چوویه د ناقبهرا هه ر دوو بزویناندا واته فونیمین بزوینا / و / و / ا / ییدا. (6) د قی نمونا ل سه ریدا فونیمین / وو / ا دریز یا بوویه فونیمین / و / ا کورت، پشتی پاشگری (ه) ل دوماهییکا فونیمین / وو / ا دریز هاتی و نیمچه بزوینا / و / یا چوویه د ناقبهرا هه ر دوو بزویناندا واته د ناقبهرا / و / و / ه / ییدا. (7) پاشگری (هتی) دهمی جیته سه ر نا قی، بو مه ناقه کی مه عنه وی دروست دکهت.

(8) د ته فان هه ر دوو نمونین ل سه ریدا : (جووه که ، بهرووه که)، پشتی مؤرفیما ناسیاریی ل دوماهییکا په یقین (جوو ، بهروو) هاتی، فونیمین بزوینا / وو / ا دریز یا بوویه / و / ا کورت و نیمچه بزوینا / و / یا د ناقبهرا بزوینا کورتا / و / و بزوینا / ه / دا هاتی .

روگه ه

وهرزیه، بویتهی د دمه فه کولین و ویرکیرانین مرزقابهتی و زانستی

ژماره 5 هاقینا ۲۰۱۲

(9) د نمونین (گهزووین ، گهزوویت ، گهزووید) دا ئەم دشین نیمچه بزوینا / ی / ژ ی ل جهی نیمچه بزوینا / و / کار بهینین. (10) (ئ) ههمزه فونیم نینه د زمانا کوردییدا، ژبه ر کو بتنی دهمی بزوین ل دهسپیکا په یقی دهیت، دهنگی ههمزه دروست دبیت، جونکی د درکاندنا بزوینا ده ژقه کربه و ههوا بی بهر بهست ژ دهقی دهیتته ده، ژبه ر هندی ئەگه ر بزوین که قته دهسپیکا په یقی پیدقی ب بهر بهسته کی ههیه، داکو ئەوی ههوا ی بگرت، ئەگه ر نه بهری هندی، کو ئاخفتنکه ر دهست ب درکاندنا په یقی بکته، زور به یا ههوا ی ئەوی ژ سیهان دهیت دی هیتته ژ دهرقه و کریارا ته و او کرنا ئەوی په یقی دی گران بیت، ئەق دیارده د زمانین د یژیدا ههیه (عه بدولسه لام نه جمه دین عه بدوللا و شیرزاد سهبری عه لی، 2011 : 138). ههروه سا په یدا بوونا هه مز ی ل بهری بزوینا دهسپیکا په یقی، د زمانین د یژیدا ههیه و دیارده کا فونته تیکیه نه کو فونولوزیه و ئەگه ر ئەم نمونین کوردی ب لاتینی بنقیسین پیدقی ب هه مز ی ناکه ت وه کو د نمونا (ئیره _ Ère) دا دیار دبیت (عه بدوللا حوسین ره سول ، 2004 ، 32) .

نیمچه بزوین د زمانی

روگه ه

وهزیه، بویته ی د دهنه فهکولین و
وهکیرانین مرزفایه تی و زانستی

ژماره 5 هاقینا 2012